

CÂTEVA REMARCI PRIVIND VIAȚA ȘI OPERA SAVANTULUI CONSTANTIN ISTRATI

Teofil GRIDAN¹, Silviu GRIDAN²

tgridan@yahoo.com

Abstract: Constantin Istrati's life was a continuous fight against ignorance, hostility and indifference for the purposes of eradicating wrongful beliefs and creating a genuinely scientific culture in the Romanian geographic region. He was a great man of encyclopedic knowledge, whose work spanned over the period from the end of the 19th century to the beginning of the 20th century. He was a man who fought against the prejudices of his contemporary fellowmen, with a vision to create scientific academia in the field of chemistry, medicine, geology, and develop the Romanian culture in general.

Constantin I. Istrati was born in Roman, Romania on September 7th, 1850, and died in Paris, France on January 17th, 1918. He was a scientific, didactic and cultural personality of enormous reputation, a chemist famous in Europe, a medical doctor, a mineralogist, as well as a corresponding member (since 1889), a full member (since 1899), and the president of Romanian Academy from 1913 to 1916.

Keywords: culture, science, chemistry, medicine, geology.

Constantin I. Istrati s-a născut la 7 septembrie 1850 la Roman, a decedat 17 ianuarie 1918 la Paris și a fost înmormântat în Cimitirul Belu din București. După temeinice studii de chimie și medicină a obținut titlul de doctor în medicină la Universitatea din București în 1877 și a fost colaborator al lui Carol Davila, pe care îl suplinea uneori

¹ Dr. geolog, membru al Diviziei de Istoria științei a CRIFST al Academiei Române.

² Ing. geolog, membru al Asociației inginerilor și geologilor din Alberta, Canada.

la cursul de chimie medicală. În 1885, Constantin I. Istrati a obținut și doctoratul în chimie, la Paris, după 3 ani de cercetări îndrumate de profesorii Adolphe Würtz și Charles Friedel.

Viața savantului Constantin Istrati a fost o luptă continuă împotriva ignoranței, răutății și indiferenței pentru a înlătura credințe greșite și a crea un edificiu cu adevărat științific în spațiul geografic românesc. Marele om, de factură enciclopedică, a cărui operă cuprinde perioada de la finele secolului XIX și începutul secolului XX, a avut de luptat cu prejudecățile contemporanilor săi pentru crearea unor școli științifice în domeniul chimiei, medicinei, geologiei și nu în ultimul rând pentru propășirea culturii românești.

Prin decretul nr. 2029 din 20 septembrie 1883 al Ministrului Învățământului și Cultelor, dr. Constantin Istrati a fost numit profesor de fizică la Școala de Poduri și Șosele din București, în locul lui Emanuel Bacaloglu care demisionase. Câțiva ani mai târziu, în 1890, este chemat ca profesor titular la nou înființata catedră de chimie organică la Universitatea din București.

Împreună cu Petru Poni, a pus bazele învățământului universitar românesc în domeniul chimiei. Cei doi sunt de fapt fondatori ai școlii românești de chimie, cu cercetări de laborator apreciate în străinătate, precum și cercetători ai bogățiilor naturale ale țării (petrolul, sarea etc.). Constantin Istrati a întemeiat școala de chimie organică de la Universitatea din București, unde era profesor. Din clipa în care a ajuns în fruntea unui laborator bine înzestrat, nu numai că și-a intensificat și diversificat propriile cercetări, dar și-a dat toată osteneala să formeze o școală românească de chimiști și biologi, dând astfel o lovitură hotărâtoare acelor bârfitori care credeau că știința există și poate fi dezvoltată numai în Occident. Să nu uităm că la finele secolului al XIX-lea România era o țară în care cercetarea științifică era la începuturile ei, iar Constantin Istrati, alături de alți mari savanți români făuritori de școli științifice în varii domenii, a fost maestrul care a relevat și orientat talentul științific românesc. Doctorul Istrati a fost unul dintre primii oameni de știință români care prin lucrările lor originale au dobândit o frumoasă reputație pe plan internațional. Pedagog talentat, Constantin Istrati a format numeroși studenți care au consolidat renumele școlii românești de chimie organică fondate

de el. Renunțând la cariera medicală pentru a se consacra studiilor de chimie, Istrati nu s-a dezinteresat însă de bunul mers al învățământului medical și de problemele de sănătate publică.

Studiind derivații halogenați ai benzenului, a descoperit o nouă clasă de coloranți pe care i-a numit franceine. Pentru această realizare i s-a acordat Medalia de aur la Expoziția Internațională de la Paris din 1889. A izolat din plută o substanță nouă, friedelina.

Este autorul unui *Curs elementar de chimie*, pentru elevii de liceu și candidații la bacalaureat, apărut în 1891 și tradus în limbile franceză și spaniolă. Prin lucrarea *Studiul relativ la o nomenclatură generală în chimia organică* (1913) a adus contribuții valoroase la fixarea nomenclaturii științifice.

Biblioteca Centrală de Stat a României a realizat în 1967 o bibliografie, nepublicată, care conține 128 titluri de cărți și articole din periodice în limbile română și franceză, scrise de Constantin I. Istrati și editate între anii 1869 – 1916. Opera prof. Istrati este însă mult mai vastă conținând și manuale pentru învățământul preuniversitar, cursuri universitare și articole de popularizare științifică în presa vremii.

În domeniul geologiei economice, C. I. Istrati a făcut cercetări asupra bogățiilor naturale ale României (sare, petrol, chihlimbar, ozocherită etc.). Ne vom opri în continuare doar asupra uneia din lucrările sale importante publicate în acest domeniu. Astfel, cu 117 ani în urmă, în ședința din 30 iunie 1895 a Secțiunii științifice a Academiei Române, dr. C. Istrati membru corespondent al Academiei Romane (în acea vreme) prezenta un prim studiu de detaliu asupra succinului romanesc pe care îl mai numea și *chihlimbar de Buzău*. Lucrarea (*Rumanita sau succinul din România*) avea să vadă lumina tiparului în același an în MEMORIILE SECȚIUNII ȘTIINȚIFICE, seria II, tom XVI, pg 55–77. În partea introductivă a lucrării, dr. C. Istrati motivează interesul său asupra cercetării în domeniu prin aceea că „România are numeroase zăcăminte de diferite specii mineralogice, din care unele bine studiate și altele numai indicate” și doar „Un singur mineral prezintă un interes particular prin caracterele sale... succinul indigen ce poartă în țară numele de chihlimbar de Buzău, pentru a-l deosebi de cel din Prusia”. Apoi, se face o amplă prezentare cronologică a informațiilor anterioare asupra chihlimbarului de Buzău (menționări,

descrieri, prelucrări, comercializări, expuneri la expoziții internaționale Paris în 1867 și Viena în 1873). În aceasta lucrare, în capitolul *Proprietăți chimice* prof. C. I. Istrati prezintă rezultatele determinărilor sale de laborator: analize chimice, distilări, atacuri cu acizi (în special acid azotic fumans). Pentru mineralogi sunt foarte importante rezultatele analizelor chimice prezentate în mai multe tabele și comparate cu analize chimice efectuate pe chihlimbarul de Baltica deoarece acestea arată că, așa cum subliniază autorul, succinul de Buzău „formează un grup independent de succinite și de retinite”, caracterizat atât de constanța conținutului său ridicat în carbon, cât și de cantitatea destul de importantă de sulf și cenușă, substanțe ce au fost rareori întâlnite în compoziția celorlalte rășini fosile din lume. Distilările s-au făcut la diferite temperaturi și presiuni și cu diferite substanțe chimice, dar ele nu au pus în evidență diferențieri importante între succinul de Buzău și cel de Baltica. În aceeași situație se află și acidul succinic obținut din chihlimbar. Prof. Constantin I. Istrati încheie astfel: „Am crezut însă absolut necesar ca această monografie asupra Rumanitei (așa denumise anterior Helm succinul de Buzău), care cuprinde literatura, datele controlate (de teren și laborator) și tot ce poate să intereseze în special pe mineralogi, să fie dată publicității mai întâi”.

Așa cum nota în 1916 laureatul premiului Nobel, Ramon y Cajal în lucrarea sa *Reglas y consejos sobre la investigacion biologica (Reguli și sfaturi privind cercetarea biologică)*, „meseria de profesor este grea și se împarte în două activități paralele: munca de laborator și cea din învățământ. Însă dacă ea este spinoasă are și compensații, căci un profesor simte nobilul orgoliu că și-a îndeplinit cu cinste tripla sa menire de cercetător, de maestru și de patriot. Afară de aceasta, viața lui nu va apune în o singură plină de melancolie, ci maestrul se va vedea, la sfârșitul carierei sale, înconjurat de discipoli entuziaști, capabili să-i înțeleagă opera și să i-o facă, în măsura posibilului, rodnică și trainică”. Este exact ce s-a întâmplat și cu profesorul Constantin Istrati.

Înființată în 1866, Societatea Academică Română, care avea să devină 14 ani mai târziu, în 1879, Academia Română, avea trei secții: literară, istorică și științifică. În cadrul acestei instituții, profesorul Constantin Istrati avea să-și desfășoare o rodnică activitate mai întâi ca membru corespondent (începând din 1889), apoi membru

titular (din 1899) și apoi ca președinte al Academiei Române în perioada 1913–1916.

O mare parte din lucrările sale au văzut lumina tiparului în publicațiile Academiei.

Predecesor: Iacob C. Negruzzi	Președintele Academiei Române 1913 – 1916 Constantin I. Istrati	Succesor: Petru Poni
----------------------------------	--	-------------------------

Făcând parte din Secțiunea științifică a Academiei Române a pledat pentru încă o publicație proprie a acestei Secțiuni, fapt ce se întâmplă abia în 1912, când la finele Sesiunii (anuale) generale a Academiei se aprobă apariția publicației cu titlul: „*Academia Română; Bulletin de la Section Scientifique de l'Academie Roumaine*”

Pentru spiritul său organizatoric, pentru prestigiul său profesional și reputația ca om de cultură, prof. Constantin I. Istrati a fost numit comisarul general al organizării parcului Carol I, inaugurat în 1906. În semn de recunoștință pentru realizarea acestui frumos parc bucureștean, aici a fost ridicată o statuie a marelui savant roman. Constantin I. Istrati a fost Ministrul Lucrărilor Publice (1899–1900), Ministrul Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor (1904–1907) și Ministru de Industrie și Comerț în 1916.

Prof. Istrati a desfășurat o intensă activitate socială în domeniul medical, cultural și științific. El a întemeiat *Societatea română de științe* (1890) și *Asociația română pentru înaintarea și răspândirea științelor* (1902). A fost membru fondator al *Societății Turistilor Români* înființată în 1903, precum și membru de onoare al mai multor societăți științifice străine.

De asemenea, a avut și o bogată activitate de colecționar de acte oficiale. Astfel că documentele vechi adunate cu mîgală de doctorul Constantin I. Istrati sunt reunite în prezent în *Colecția dr. Constantin I. Istrati*, păstrată de Direcția Județeană Mehedinți a Arhivelor Naționale. Documentele au fost întocmite în perioada 1429 – 1916. Între 1924 și 1949, aceste documente s-au aflat la secția a treia – istorică – a Muzeului „Dr. C. I. Istrati” din Turnu Severin. Documentele se referă la diferite zone ale țării, însă cele mai multe privesc Moldova istorică și Basarabia, deosebit de importante fiind actele de cancelarie emise în vremea lui Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare, Bogdan al

III-lea cel Chior, Petru Rareș, Despot Vodă, Petru Șchiopul, Ieremia Movilă, Simion Movilă, Constantin Movilă, Ștefan al II-lea Tomșa și a altor domni moldoveni, sau cele referitoare la evenimente fundamentale privind istoria țării, cum ar fi Revoluția din 1848, pregătirea și înfăptuirea Unirii din 1859 și altele. Există în colecție și o serie de documente privitoare la personalități și familii, precum Asachi, Donici, C. I. Istrati, Paladi, Rosetti, Bibescu, Nicolae Densușianu, ori la instituții ca Institutul Central de Chimie din București.

Când se vorbește despre personalitățile care au locuit și în orașul Câmpina, se menționează frecvent numele a trei mari personalități: cel al doctorului C. I. Istrati, al pictorului N. Grigorescu și al istoricului B. p. Hasdeu. De fapt, cei trei nici nu s-au născut în Câmpina; s-au stabilit însă aici cam în același timp. dr. C. I. Istrati vine în Câmpina în 1890, își construiește o casă pe un teren imens, viitorul parc amenajat tot de el, având un ilustru vecin – B. p. Hașdeu. Istrati era în același timp un apropiat al pictorului N. Grigorescu. Actuala Bibliotecă Municipală Câmpina poartă numele ilustrului savant deoarece acesta a înființat în 1906 prima bibliotecă publică din Câmpina, la Școala de băieți nr. 1. Biblioteca avea un fond de carte de 4.200 de volume, provenite din donațiile domniei sale și ale prietenilor – intelectuali ai vremii respective și mari personalități ale culturii românești.

Ca reprezentant al materialismului științific-naturalist, Constantin Istrati a apărut concepția despre unitatea materiei. El a combătut energetismul, idealismul fizic și agnosticismul, generate de criza din fizică din acea vreme. Spre sfârșitul vieții, concepțiile sale filozofice au suferit o schimbare majoră, trecând de la ateism la fideism, poate și sub influența prietenilor săi istoricul și filosoful Bogdan Petriceicu Hasdeu și marele pictor Nicolae Grigorescu. Personalitate complexă, reprezentant de seamă al științelor vremii sale, Constantin Istrati a lăsat posterității lucrări de o inestimabilă valoare în domeniul chimiei, igienei și medicinei, geologiei, arheologiei și istoriei României.

Constantin Istrati este și va rămâne în Panteonul de iluștri savanți ai României prin opera lui, precum și prin școala de cercetători pe care a creat-o și care este un titlu de glorie pentru știința românească, deoarece știința, întocmai ca și viața, crește și se schimbă mereu, fără să se împiedece în elanul ei creator de zidul decrepitudinii și ignoranței.

Bibliografie

- [1] ***, *Dicționar Enciclopedic Român*, Editura Politică, București, 1962–1964.
- [2] ***, *Bibliografii nepublicate*, Biblioteca Națională a României, 1957–2009.
- [3] ***, *Colecția dr. Constantin I. Istrati*, Direcția Județeană Mehedinți a Arhivelor Naționale.
- [4] ***, *Lista monumentelor istorice*, Editura Institutului Național al Monumentelor Istorice, f.a.
- [5] ***, *Pagini de istorie din perioada 1881–1920*, Școala Națională de poduri și șosele.
- [6] **Surse electronice:** *Wikipedia*, enciclopedia liberă, accesată la data de 21.03.2012.